

HİNTTE DEVLET VE DEVLETLE İLGİLİ TEORİK GÖRÜŞLER

Doçent Dr. Recai G. Okandan

I

HİNDİN İÇTİMAİ VE SİYASİ TEKÂMÜLÜ

a) Hindin pozitif âmme hukukiyle ilgili tarihî gelişimi hakkındaki bilgilerimizi çok uzak devirlere kadar götürebilmek oldukça güçtür. Milâddan evvel yirminci asra tekaddüm eden devirlerde Hintte hâkim olan «Sind» medeniyeti hakkındaki bilgiler, Hindin en eski ahalisi olan «Mundalar» ve «Dravitler» in müesseseleri hakkındaki malûmat, mahdut ve gayrikâfidir. Hindin içtimai ve siyasi vaziyeti hakkında, ancak milâddan evvel yirminci asrın ortalarından itibaren, tabiri diğerle Aryalar (Ariler) namı altında yeni bir kavmin vukubulan istilâ hareketlerinden sonradır ki, bazı bilgiler edinebilmek mümkün bulunmaktadır (1).

Aryalar'ın istilâsından sonra, Hintte, müttehî ve mütemerkiz bir devlet lehine müsmir bazı neticelerin doğduğunu söylemek kabîl değildir. Kendilerinin, yerleştikleri Hint topraklarını klan teşkilâtına göre malikânelere bölmeleri, siyasi bir tecezzinin yerleşmesini mucip olmuştur. Siyasi bir temerküzden mahrum bulunan Hint, müteaddit köylerden müteşekkil Site'lere, «Raçalık» veya «Raçpotluk» namı altında birçok prensliklere, beyliklere, ayrılmış bir halde bulunmaktadır (2). Her Site'nin, kendisini teşkil eyliyen tâli sos.

(1) Hint tarihine ait mevcut ilk eserler, *Vedalar* namını taşıyan dini mukaddes kitaplardır. *Vedalar*, bidayette, nesilden nesle, ağızdan ağıza naklolunmuş ve ancak Milâddan evvel altıncı asırda mektup bir hale sokulabilmiştir. Hintliler bu mukaddes kitapların Allah sözü olduklarına inanmışlar ve onların muhtevalarına karşı büyük bir titizlik ve hassasiyet göstermişlerdir.

(2) Bk. *H. C. Vels*, Cihan tarihinin umumi hatları, cilt II, İstanbul, 1928, s. 116.

yal birlikler üzerinde geniş salâhiyetlere malik bir hükümdarı, bir Raça'sı (köy ağası, reisi), bir Mahraca'sı (büyük kral) vardır (3). Bu şef icrayı hükümet eyliyen sülâle mensubini arasından ve muharip-ler tarafından seçilir ve bu seçim rühban sınıfı tarafından da tasvip olunurdu.

Şehirler, kendilerini teşkil eyliyen köylerle birlikte, mahallî istiklâllerini büyük bir titizlikle muhafazaya çalışmışlar ve hiç bir suretle aralarında müttehid ve mütemerkiz bir devletin, daimî mevcudiyeti haiz müttehit bir siyasi birliğin, kelimenin hakikî ve modern mânasiyle bir devletin teessüsünü mümkün kılamamışlardır. Hattâ Raçalıklar arasında vukubulan mücadeleler ve bu mücadelelerin neticesinde bunlardan bazılarının istiklâllerini diğerleri lehine kaybetmeleri keyfiyeti de, siyasi tecezziyi ortadan kaldırmaya muvaffak olamamıştır. İşte bunun içindir ki, Hintte, Hint milleti, Hint milletleri, Hint devleti diye bir şeye tesadüf edilmemektedir. Diğer taraftan Hint sosyal teşkilâtının kendine has hususiyetleri de, geniş Hint kıt'asında yaşayan insanların bir millet halinde birleşmelerine ve netice itibariyle de siyasi birlik ve tamamiyeti haiz mütemerkiz bir devletin vücuda gelmesine mâni olmuşlardır.

Bununla beraber, muayyen bazı hâdiselerin tesiri altında, geçici bazı siyasi temerküz hareketlerine de tesadüf edilmekten geri kalmamaktadır. Netekim «Dariüs» ün Hindi istilâ teşebbüsleri (M. E. 517-509) karşısında, Ganj vadisindeki küçük siyasi birliklerin en kuvvetlisi olan «Magadha», nüfuzu altına aldığı bu sosyal birliklerden müteşekkil büyük bir devlet haline münkalip olabilmiş; ve hattâ bu Devlet, İskender'in Hindi istilâ teşebbüslerini müteakıp, M. E. 321 de, «Kşatriya» kastına mensup «Çandragupta» isminde birisinin «Kotiliya Şanakya» adlı bir müşavirin yardımıyla giriştiği faaliyetin neticesi olarak, merkezi «Pataliputra» olmak ve Endüs.Ganj havalsine hâkim bulunmak üzere, «Morya» veya «Magadha» namı altında askerî mahiyette bir imparatorluk halini bile almıştır (4).

Fakat, orduya, kuvvet ve şiddete, kelimenin hakikî mânasiyle mutlakiyete dayanmasına rağmen mükemmel bir idari teşkilâta malik ilan bu imparatorluk, her ne kadar «Asoka Vardhana» nın (M. E. 273.231) hükümdarlığı zamanında siyasi birliğini sağlamlaştırmaya muvaffak olmuşsa da, bilhassa hâkim olan dinî ayrılıkların yaptığı menfi tesirlerin neticesi olarak, Milâddan evvel 184 yılına

(3) Bk. M. Şemseddin Günaltay, *Uzak Şark*, İstanbul, 1937, s. 183.

(4) Bk. M. Şemseddin Günaltay, *op. cit.*, s. 284.

kadar kendi varlığını muhafaza edebilmiş; müttehî ve mütemer, kiz bir Hint devletinden mahrum bulunan Hindistanın her tarafında feodalite, küçük küçük müstakil teşekküller, prenslikler, Devlet aleyhine dezenteğrasyon temayülleri, yine kendilerini göstermeye başlamışlardır.

Keza, Milâddan evvel ikinci asrın başlangıcından itibaren siyasi bir mevcudiyet kazanan «Andhara» imparatorluğu da her ne kadar Bingale körfezinden Umman denizine kadar uzayan bir siyasi birlik teminine muvaffak olmuşsa da, kazandığı bu siyasi birlik ve üstünlüğünü uzun müddet idame ettirememiş ve milâddan sonra 225 tarihlerine doğru, bu da bir nevi derebeylik mahiyetini arzeden mahalli küçük prensliklere ayrılmıştır (5). Hattâ, daha sonraları, «Gupta» (M. S. 318.535) ve «Harşa» (M. S. 605.740) gibi teşekkül eden devletler de kendi mahalli karakterlerini aşarak mütemerkiz bir Hint siyasi camiası, bir Hint devleti mahiyetini ihraz edememişlerdir.

b) Hindin siyasi teşkilâtına çok yakından bağlı bulunan sosyal teşkilâtı da dikkate değer bir ehemmiyet arz etmektedir. Filhakika, Milâddan evvel yirminci asrın ortalarından itibaren Aryalar Hinde yerleştikten sonra, bunlar, mühtelif sebeplerin tesiri altında, gerek kendi aralarında ve gerekse kendileriyle yerli ahali arasında dinî ve içtimai bazı farklar gözetmeye başlamışlar; kendilerini teşkil eyliyen klan ve kabilelerden bazılarında daha mümtaz bir mevki tanımışlardır. İşte, bu hareket tarzı, Hindin içtimai ve siyasi bünyesinde her cepheden daimî tesirlerini ve mevcudiyetini muhafaza edecek olan ve muayyen bir hiyerarşiye tâbi olup Hintlilerin te-lâkkilerine göre İlâhî bir menşee malik bulunan «Kast» (6) sisteminin, meslek esasına dayanan mühtelif sınıflara ayrılma rejiminin, doğmasına sebebiyet vermiştir.

Hâkim olan esaslara göre, Hintte, ahali, ruhanî iktidarı haiz bulunan din âlimleri, rühban (Brahmanlar), cismanî iktidarı haiz bulunan hükümdar, onun mensup bulunduğu hanedan ve muharipler (Kşatriyalar), çiftçiler, tüccarlar, çobanlar, emlâk sahipleri (Vay-siyalar) ve nihayet zikrettiğimiz bu üç zümre mensubine hizmet etmekle mükellef ve her türlü haklardan mahrum kimselerden mürekkep ve âdeta esir mahiyetinde olan aşağı tabaka (Sudralar) olmak üzere dört Kast'a ayrılmıştır. Bunlardan ilk üç zümreden her

(5) Bk. *M. Şemseddin Günaltay*, op. cit., s. 300.

(6) Kast'ın aslı *Casta* olup Portekizce bir kelimedir.

biri de kendi içinde, daha tâli kastlara ayrılmışlardır (7). Bu dört kastın dışında kalanlar da, sosyal camia içinde hiç bir mevkileri bulunmayan, en fena işleri gören, şehir, kasaba ve köylerin dışında oturmakla mükellef bulunan, «Pariyalar» namı altında ayrı bir grup teşkil etmektedirler (8).

Hintte sosyal teşkilâtın temelini teşkil eyliyen bu kast sistemi kendi varlığını idame ettirebilecek her türlü imkânlarla malik bulunmaktadır. Kastların hepsi kendi varlıklarının muhafazasına karşı büyük bir titizlik göstermişler ve aralarında her türlü bağı imkânsız kılacak her nevi tedbirlere baş vurmuşlardır. Hâkim kılınan esaslara göre, her Kast mensubini diğer kast mensubini ile evlenemez, hattâ bir arada yemek bile yiyemezdi. Aksine hareket eden her fert mensup bulunduğu kasttan uzaklaştırılır ve bu gibi kimseler kastsız kalırdı. Keza, herhangi bir ferdin mensup bulunduğu kasttan diğer bir kasta geçebilmesi de imkânsızdır. Her kasta mensup olan kimseler, kendileri için bahis mevzuu olan mükellefiyetleri yapmakla mükellef bulunmaktadırlar. İşte, kast teşkilâtının icap ettirdiği bu ezici, sıkıcı ve ağır mükellefiyetler, Hint ahalisini, içtimâî ve psikolojik bakımlardan birbirinden uzaklaştırmış; kastlar arasında her türlü alâka ve münasebetlere mâni olmak üzere vücuda getirilen setler, netice itibariyle, muhtelif kastlara mensup kimseler arasında bir yaklaşma ve birleşmenin vukuunu, Hintte birleşmiş bir milletin, geniş içtimâî ve siyasî bir teşekkülün, mevcudiyetini muhafaza edebilecek kuvvetli bir devletin teessüsünü imkânsız kılmışlardır (9).

Hintte tesadüf edilen bu kastlardan her birinin, kast içinde disiplini muhafaza ve âzalarının menfaatlerini himaye eden mahallî bir teşkilâtı vardır (10). Kastlardan her birinin başında mevkiî babadan evlâda intikal eyliyen bir şef, ve bu şefin yanında da, dahil buldukları kasta ait işler hakkında kendisiyle müşaverede bulunmak ve o kastın ihtiyarlarından olmak üzere beş kişiden mürekkep bir istişare heyeti mevcuttur. Bundan başka, bu kast teşkilâtı içinde bir hiyerarşiye de rastgelinmektedir. Bu muhtelif kastlardan Brahmanlar, diğer kastların hepsinin başında gelmekte ve bu üstün-

(7) Bk. Dr. Ch. Crozat, *Âmme Hukuku Dersleri*, İstanbul, 1938, s. 31; *Şemseddin Günaltay*, op. cit., s. 188.

(8) Bk. H. C. Vels, op. cit., cilt I, 206.

(9) Bk. Sadri Maksudi Arsal, *Umumi Hukuk Tarihi*, Ankara, 1942, s. 61; *Şemseddin Günaltay*, op. cit., s. 189.

(10) Bk. H. C. Vels, op. cit., c. I., s. 206.

lüğünü, mümtaz mevkiini de dinî sahadaki nüfuzuna borçlu bulunmaktadır. Sosyal hayatın her sahasında güzide bir mevkie ve üstün bir otoriteye malik olan Brahmanlar, dinî işlerde haiz buldukları imtiyaz ve inhisara dayanarak, kendilerine, diğer kastlara nazaran, çok sağlam bir mevki temin eylemişlerdir. Bunlar, Hintlilerin mukaddes kitabı olan Vedaları tefsir etmek, Brahman dininin kendine has prensiplerini öğretmek imtiyazına maliktirler.

Brahmanların esas vazifeleri her ne kadar ruhanî hususlara taallük etmekte ise de, bunlar siyasi ve idari işler bakımından da bazı haklara maliktiler. Beyliklerin, prensliklerin, küçük siyasi teşekküllerin başlarında bulunan kralların seçimlerine iştirak ederler; mensup buldukları camianın kazai işleriyle meşgul olurlardı. Keza, kralların kendileriyle istişarede bulunduğu müşavirler de Brahmanlar arasından intihap olunurlardı (11).

Kışatriyalar kasta gelince; bu sınıf kastlar arasındaki hiyerarşide ikinci mevkii işgal etmektedir. Hükümdarlar, keza askerî ve idari organlar, bu kasta mensupturlar; tabiri diğerle, siyasi, idari, askerî işlerle meşgul olacak kimseler, bu sınıf mensupları arasından intihap ve tâyin olunurlardı. Üçüncü sırada gelen Vaysiyalar, topluluğun ekonomik hayatını ilgilendiren işlerle meşgul olurlardı. Vazifesi zikrettiğimiz bu üç kast için çalışmak olan Sudralar sınıfı, sınıflar arasındaki hiyerarşinin en aşağısında gelmekte ve hiç bir hakka sahip bulunmamaktadır.

II

HİNTTE DEVLETLE İLGİLİ TEORİK GÖRÜŞLER

a) Hintte Devlet telâkkisiyle doğrudan doğruya ilgili esas doktrinlere rastgelinmemekte, hattâ Hint ahâlisinin Devlet hakkında esas bir fikre sahip bulunmadığı görülmektedir. Bununla beraber, Hintte hâkim olan «Brahman» ve «Buda» namları altındaki iki büyük dinin, yalnız ruhanî sahada değil, aynı zamanda Hintlilerin içtimâî ve siyasi hayatı üzerinde de büyük bir tesir icra ettiklerini ve bu dinlerin, ahlâki hususlarla da çok yakından alakadar olmak üzere, Devletle ilgili bazı prensipleri ihtiva eylediklerini müşahede etmekteyiz (12). Bundan dolayı, Hintlilerin Devlet hakkındaki teorik

(11) Bk. *Sadri Maksudi Arsal*, op. cit., s. 45.

(12) Bk. *Janet (P.)*, *Histoire de la science politique dans ses rapports avec la morale*, Paris, 1924, c. I., s. 3.

görüşlerini de temsil eyliyen bu iki dinî telâkkinin içinden mevzuu. muzla alâkadar prensipleri meydana çıkarmak lâzımdır.

b) Brahman dininin siyasi meseleler ile ilgili prensiplerini, Milâddan evvel onuncu asırda vücuda getirilip insanların tabii müsavatsızlığı esasından hareket ederek onların muhtelif zümrelere ayrılmalarını zarurî kılan, kast sistemini haklı ve meşru göstermeye çalışan (13), «Manu» kanunlarında görmekteyiz. Bu kanunlar, her şeyden evvel, insanlar arasında mevcut radikal müsavatsızlığı ilâhî bir menşee istinad ettirmiş (14) ve insanlar arasındaki bu tabii müsavatsızlığın yalnız ruhanî hususlara değil, aynı zamanda ah-lâkî siyasi sahalara da taallûk ettiğini ileri sürmüşlerdir. Bu dinî telâkkinin mabudu ve mevcudatın kâffesinin mutlak hâkimi olup her şey üzerinde bir tasarruf hakkı bulunan «Brahman» ın insanlar arasında husule getirdiği müsavatsızlık prensipinden, onların ayrı ayrı kastlar halinde yaratılmaları esasından, insanların doğuşları itibarıyla muayyen bir sınıfa mensup oluşundan, onların bir kasttan diğer bir kasta geçememeleri iüzumundan hareket eyliyen Brahma-nizm, fertler arasında bahis mevzuu olan bu müsavatsızlığın siyase-ten de organize edilmesi icabettiğini ve bu müsavatsızlık esasına mutlak bir kıymet atfedilerek onun hiç bir şekilde ihlâl edilmemesi lâzımgeldiğini müdafaa eylemiştir. Brahmanizme göre, insanlar ara-sında hem kuvvet ve servet ve hem de meziyet ve fazilet bakımın-dan bir müsavatsızlık bulunmaktadır.

Brahmanizmin müdafaa eylediği ve Hindistanda temellerini at-tığı kast sistemine göre, ahali, Hindin sosyal teşkilâtını incelerken zikrelediğimiz esaslar dahilinde, aralarında cezrî bir ayrılık bulu-nan dört zümreye ayrılmıştır. Bu zümrelerden her birinin kendine has teamülî mahiyette hukukî prensipleri, her kastın ve her kasta mensup fertlerin daha kendileri dünyaya ayak basmadan evvel tes-bit olunmuş muayyen vazifeleri vardır. Bu prensiplere karşı gelen, bu vazifelerin icaplarına göre hareket etmiyen her fert, Brahman di-nine göre, mensup bulunduğu kasttan çıkarılır ve haiz bulunduğu haklardan tamamen amhrum kılınırdı (15). Bahis mevzuu dört kastın en başında gelen Brahmanlar, yani din âlimleri diye tavsif edebile-ceğimiz kimseler, Tanrının mümessilleri, adaletin timsali, camianın

(13) Bk. *Mosca (G.)*, *Histoire des doctrines politiques*, Paris, 1936, s. 23.

(14) Bk. *Janet (P.)*, *op. cit.*, c. I, s. 11.

(15) Bk. *Dr. Ch. Crozat*, *op. cit.*, s. 30.

en seçkin kimseleri olarak karşılanmışlardır. Bunlara din işlerinde tam bir inhisar ve bunun neticesi olarak ta topluluk içinde mümtaz bir mevki bahşolunmuştur. Ruhani kudret yalnız ve yalnız bunların inhisar ve tasarrufu altında bırakılmış ve bu kasta mensup fertlerle diğer kastlara mensup fertler arasında dini işler bakımından mutlak bir müsavatsızlık kabul edilmiştir.

Esas itibariyle dini bir telâkkiyi ifade eyüyen Brahmanizmin kendine has bu tabii müsavatsızlık, inhisar ve imtiyaz prensiplerinin siyaset sahasında da icrayı tesir eylediği görülmektedir. Bu dini telâkki, ruhani hususlarda en üst mevkide tuttuğu Brahmanlar kastını, onun dini sahadaki bu üstünlük ve imtiyazını, siyasi sahada da muhafaza edebilmiş ve Devletle ilgili işlerde de onun üstünlüğünü temin eylemiştir. Bundan dolayı, Brahmanizmin kendine has bu prensipleri ve bunların Brahmanlara temin eylediği fevkalâde imtiyazların muhafazası endişesi, pek tabii olarak, siyaset sahasında dini esaslara dayanan teokratik bir devlet telâkkisinin ve tatbikat sahasında da hakikatta Brahmanların elinde bulunan aristokrasi ile memzuç teokratik bir hükümet mekanizmasının vücuda gelmesine müncer olmuşlardır.

Fakat, diğer bütün sınıfların üstünde gelen Brahmanlar, filiyatta, büyük bir incelik göstererek, her türlü fenalık ve kalkınmaları bertaraf edebilmek gayesiyle, kendi siyasi nüfuz ve otoritelerini mümkün olduğu kadar gizlemekten, gösterdikleri istiğna ve tevazula itibarlarını arttırmaya çalışmaktan geri kalmamışlar ve bundan dolayı da mevcut hükümet şekline monarşik bir mahiyet bahşetmek istemişlerdir. Başka bir ifade ile, dini prensiplerin kendilerine tahmil eylediği vazifelerin ifasiyle mükellef bulunan Brahmanlar, Devlete has salâhiyetlerin, cismani kudretin, istimalini muharipler kastının yardımına mazhar bir krala tevdi etmek suretiyle mevcut siyasi rejime sureta monarşik bir mahiyet vermeye çalışmışlardır (16). Hattâ bu hususta daha ileri gidilerek, siyasi topluluğun başında bulunan bu hükümdara da ilâhi bir mahiyet atfolunmuş, kral ilâhi bir şahsiyet olarak mülâhaza edilmiş ve böylece monarşi sistemine de teokratik bir çehre verilmek istenmiştir.

Yalnız bu tarzda bir sifata mazhar kılınan hükümdarın kudret ve salâhiyetlerine mutlak bir mahiyet izafe etmeye, onun her türlü siyasi tahdit ve rekabetten masun kaldığını söylemeye de imkân yoktur. Zira, kralın, ilk olarak, halkın mukadderatını idare vazife-

(16) Bk. *Paul Janet*, op. cit., c. I, s. 13.

sini ifaya başlamadan evvel, Brahmanlar tarafından krallık sıfatının tasvip olunması ve kendisinin aynı zamanda halkın da alkışlarına mazhar olması icabeder (17). Bundan başka, kral, çok geniş olmaktan uzak bulunan bu kudret ve salâhiyetlerini Brahmanlar adına, onların mürakabesi altında, kullanmakta; ve Brahmanların menfaat ve imtiyazlarının muhafazası ile mükellef bulunmaktadır. Hakikatta Brahmanlara tâbi ve onların bir organı olan hükümdar, Brahmanlara hürmet ve itibarda bulunmakla, her türlü hususlardan Brahmanları haberdar etmekle, onların isteklerine göre hareket etmekle, onların imtiyaz ve menfaatlerine zarar getirecek her nevi hareketlerden sakınmakla, onların her türlü maddî ihtiyaçlarının tatminini temin ile mükelleftir (18). Nihayet, hâkim olan dinî esaslara göre, Brahmanların tasarrufları altında bulunan her şey mukaddes addedildiğinden hükümdarın bunlara dokunabilmesi de hiç bir şekilde mevzuubahs olamaz; Brahmanlar hükümdar tarafından hiç bir malî mükellefiyete tâbi kılınmazdı. İşte bütün bu sebeplerden dolayı, Brahmanizmin vücudunu mümkün kılmak istediği hükümet şeklini, hakikatte en yüksek sınıfın hâkimiyetine, rühban sınıfının nüfuzuna dayanan aristokratik bir sistem, daha doğrusu teokراسi ile birleşmiş aristokratik bir rejim diye tavsif etmek daha doğru olur.

c) Brahmanizmin fertleri ezici ve sıkıcı prensiplerine karşı bir reaksiyon mahiyetinde zuhur eyliyen Budizm de, dinî bir telâkki olmasına, daha ziyade uhrevî âlemlerle meşgul bulunmasına, dünya işlerine kıymet vermemesinin neticesi siyasî hususat ile ilgili muhtelif mefhumlarla doğrudan doğruya alâkadar bulunmamasına rağmen (19), iştigal eylediği uhrevî meseleler dolayısıyla siyasî işleri de az çok ilgilendiren bazı esasları serdeylemekten geri kalmamıştır. «Budha Sakyamuni» (M. E. 560. 480) isminde (20) bir Hint filozofu tarafından ahlâkî bir yenilik yapmak gayesiyle vücuda getirilen bu dinî telâkki, esas itibarıyla, insanlar arasında fitrî hiç bir farkın bulunmadığı noktasından hareket ederek istisnasız fertlerin

(17) Bk. *Dr. Ch. Crozat*, op. cit., s. 31.

(18) Bk. *Paul Janet*, op. cit., c. I, s. 15.

(19) Bk. *Paul Janet*, op. cit., c. I, s. 26.

(20) *Budha Sakyamuni*'nin asıl ismi *Sidhartha*dır. Sakya klanının *Gotama* soyuna mensuptur. Kendisine, sonradan hakikata vasil olmuş mânâsına gelmek üzere *Budha* denmiş ve bu ismin sonuna da Sakya'ların akıllısı demek olan *Sakyamuni* ilâve edilmiştir. Uzun bir münzevî hayat sürdürdükten sonra seksen yaşında ölmüştür.

cümlesi arasında tabîî bir müsavâtın mevcudiyeti neticesine varmış ve Hindistanda hâkim olan teokrasi ile kast sistemini, bir vâkıa olarak kabul eylediği (21) sınıf farklarını, tenkit etmiştir.

Budizm, ahlâkî bakımdan, Brahmanizme çok üstün bir telâkkiyi ifade etmektedir. İnsanlık, insanların birbirlerini sevmeleri, birbirlerine yardım etmeleri, birbirlerine müşfik ve merhametli olmaları, birbirlerine müsavi olan insanlar arasında kardeşlik duygularının hâkimiyeti gibi muhtelif prensipler Budizm tarafından büyük bir inkişafa mazhar kılınmış (22); ve neticede, bu yeni dinî telâkki, Brahmanların imtiyazlarının, sınıf farklarının, insanlar arasındaki müsavatsızlığın, kast rejiminin, teokrasinin, daimi mahiyette olmasa bile, sarsılmalarını mümkün kılacak imkânlar yaratmıştır (23). Yalnız, bütün bunlara rağmen, Budizm, Hintte mevcut içtimai ve siyasi teşkilâtın kendine has bünyesinde esaslı ve daimî bir değişiklik husule getirememiştir. Budizm, bu içtimai ve siyasi teşkilâtı filiyat bakımından daha mutedil bir hale sokmakla, ona ahlâkî olgunluk sayesinde insanlık prensipinin doğurduğu yeni bazı endişelerin tesiriyle daha kabule şayan bir şekil vermekle, iktifa eylemiştir (24).

İnsanların arzu ve ihtiraslarına galebe çalmaları lüzumundan bahseyliyen, fazileti «ihtirasları şe'nî hayat içinde yenmek» diye tarif eden (25) Budizm, yalnız sosyal müsavât ile iktifa etmiyerek insanlar arasında bir dinî müsavâtın mevcudiyetini de ileri sürmüş (26); istisnasız herkesin ruhanî hayatın nimetlerinden müstefit kılınmaları ve herkesin din adamı olabilmesi, bilâ tefrik herkesin dinî meseleler ile iştigal edebilmesi ve herkesin dinî hususlara vukufu (27) prensiplerini müdafaa etmiş ve bu bakımlardan da Brahmanizmin aşırı ve gayri insanî prensiplerine karşı gelmiştir.

Budizm, içtimai ve dinî meseleler ile ilgili bu muhtelif prensiplerin yanında, keza, mukavele esasından hareket etmek suretiyle, hâkimiyetin halka ait olduğunu, menşeyini insanların karşılıklı anlaşmalarında bulan kraliyet müessesesinin başındaki hükümdarın

(21) Bk. *Paul Janet*, op. cit., c. I, s. 18.

(22) Bk. *Paul Janet*, op. cit., s. 22; *Sadri Maksudi Arsal*, op. cit., s. 37.

(23) Bk. *Paul Janet*, op. cit., c. I, s. 17.

(24) Bk. *Marcel de la Bigne de Villeneuve*, *Traité général de l'Etat*, c. I, s. 75

(25) Bk. *Şemseddin Günaltay*, op. cit., s. 266-267.

(26) Bk. *Paul Janet*, op. cit., c. I, s. 18.

(27) Bk. *Paul Janet*, op. cit., c. I, s. 19.

tebalarının himayesine hizmet etmesi mükellefiyetini müadfaa eylemiştir. Budizm'e göre, hükümdar, halkın iyilik ve menfaati için icrayı hükümet eder; cismanî iktidar ve hâkimiyet, yalnız fayda ve menfaat gibi delillerle kendisini meşru kılabilir. Demokratik düşüncelerin ilk çekirdeklerini teşkil eyliyen bu telâkkîye göre, hükümdar kendi arzu ve ihtiraslarına göre değil, umumun menfaati ne göre ve o gaye ile icrayı hükümet etmelidir.

d) Hintte, Brahmanizm ve Budizm gibi dinî telâkkîlerin yanında, Devletle ilgili fikirler serdeden diğer bazı filozoflara daha tesadüf edilmekte ve bunların en başında da, Morya imparatorluğunun kurulmasında büyük bir âmil olan «Kotiliya Şanakya» (Milâddan evvel dördüncü asırda) nın, yazıldığı tarih kesin olarak bilinmeyen «Artaçastra» adlı eserinde serdolan prensipleri görmekteyiz. Siyaset veya hükümet ilmini diğer bilûmum ilimlerin kaynağı olarak kabul eyliyen bu eser, dünyevî bir hükümetin esaslarını vazetmekte, kanunlar arasında bir kıymet farkının mevcudiyetini ileri sürmekte ve bu kıymet farkının muhafazası hakkında da takibi lâzım gelen esasları tebarüz ettirmektedir.

«Artaçastra», hükümdarın topluluğun başına geçmesinde âmil olan, kraliyet müessesesinin vücuda gelmesini mümkün kılan sebep ve hâdiseleri de izah etmektedir. Eserin müellifine göre, naklolunan rivayetler, insanların, içinde buldukları anarşî halinden kurtulmak için, kendilerini sulh ve sükûna kavuşturmayı, kendilerine emniyet ve refahın teminini vadeyllen ilk hükümdarla bir anlaşma yaparak kraliyet müessesesini vücuda getirdiklerini bildirmektedir. Fakat, rivayetlere dayanan bu tarzda bir izah şeklini kraliyet müessesesinin kaynağı olarak kabul etmeye, bunun bir hakikat olabileceğini söylemeye imkân yoktur. Ferdle hükümdar arasında mevcudiyeti ileri sürülen bu tarzda bir anlaşma hakkında serdolan mülâhazalar, ancak bir safсата ve efsaneden ibaret olup hakikattan tamamen uzak bulunmaktadırlar. Kralla halk arasında bu tarzda bir mukavelenin yapıldığı kabul edilemez.

Artaçastra'da, hükümdarlık müessesesinin bizzat kendi bünyesinde taşıdığı ağır ve tehlikeli mesuliyetlere de temas edilmiştir. Eserin müellifine göre, krallık yüksek bir imtiyazdır ve fakat çok ağır mesuliyetleri taşımaktadır. Bunun için, kralda ehliyet ve liyakatin, birçok ahlâkî meziyetlerin mevcudiyeti lâzımdır (28).

(28) Bk. Dr. Ch. Crozat, op. cit., s. 33.

Eser, bu bakımlardan, kuvvetli bir devletle halkın arzularına uygun ve iktidarı sulistimalden sakınan bir hükümetin yekdiğeriyle telifi ni mümkün kılacak prensipleri izah etmektedir.

«Kotiliya Şanakya» dan başka, diğeri bir filozof olarak, Milâddan evvel üçüncü asırda yetişen «Asoka Vardhana» yı; keza, Milâdi altıncı asırda yetişen «Kamandaki» yi görmekteyiz. Bunlardan birincisi ahlâki prensiplere büyük bir ehemmiyet vermiş, insanların cümlesinin aynı nimet ve saadete erişmeleri lüzumunu ileri sürmüş ve ikincisi de siyasi bir eser vücuda getirmiştir (29). Fakat, her ikisinin de Devletle ilgili görüşleri hakkında geniş bir bilgi edinebilmek imkânına bugün için malik bulunmamaktayız.

Recai G. Okandan

---

(29) Bk. *Mosca (G.)*, op. cit., s. 23.